

Історія

УДК 327(477.75)"2014/2024"

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.18622996>

**Проблема анексії Криму Російською Федерацією у зовнішній політиці
Туреччини (2014 – 2024 рр.)**

Грубінко Андрій Васильович,
доктор історичних наук, професор,
професор кафедри теорії права та конституціоналізму
Західноукраїнського національного університету,
м. Тернопіль, Україна, <http://orcid.org/0000-0002-4856-5831>

Прийнято: 16.01.2026 | Опубліковано: 31.01.2026

Анотація. *Півострів Крим історично завжди відігравав особливо важливу роль в геополітичних, військових, торгово-економічних та етнокультурних процесах в Чорноморському регіоні. Мета роботи – дослідити особливості позиції Туреччини щодо анексії Криму Росією в контексті її зовнішньої політики в Чорноморському регіоні упродовж 2014 – 2024 рр..*

Методологію дослідження сформували принципи історизму, системності та об'єктивності, загальнонаукові методи логіки, компаративного аналізу, спеціально-історичні методи (історіографічного аналізу, історико-системний, хронологічний, ретроспективного аналізу, порівняльно-історичний), використання яких дозволило комплексно дослідити місце анексії Криму Росією в новітній зовнішній політиці Туреччини.

Наукова новизна роботи полягає у дослідженні впливу анексії Криму Росією на зовнішню політику Туреччини в Чорноморському регіоні з огляду на характеристики двох її етапів – до та після повномасштабного вторгнення Росії на територію України в лютому 2022 року.

Результати. Враховано фактор турецько-російських відносин та його вплив на українсько-турецькі зв'язки у вказаний період. Наголошено на тому, що, незважаючи на дискурсивний акцент на важливості Криму з точки зору безпеки, культури та релігії, економічна взаємозалежність з Росією домінувала над іншими питаннями в турецькій зовнішній політиці.

Висновки. Домінування Росії в Чорноморському регіоні створює серйозні загрози безпеці Туреччини. Однак загалом пасивність турецької позиції щодо Криму насамперед через енергетичну залежність від Росії поставила під сумнів ефективність стратегії, яку Туреччина до цього часу проводила щодо Чорноморського регіону. Туреччина при формуванні своєї зовнішньої політики висунула на перший план економічні питання на користь питань культурної та національної ідентичності. Зазначено, що політика балансування Туреччини між зв'язками з Україною та Росією в умовах повномасштабної російсько-української війни, що розпочалася в лютому 2022 р., стала логічним продовженням зовнішньої політики попереднього періоду (2014 – 2021 рр.), насамперед щодо проблеми анексії Криму. Вона залишається послідовно двоїстою та працює на посилення позицій країни у переговорному процесі про мир і повоєнне облаштування системи безпеки в регіоні.

Ключові слова: Туреччина, міжнародні відносини, зовнішня політика, українсько-турецькі зв'язки, турецько-російські відносини, Крим, анексія, Росія, Чорноморський регіон, енергетична безпека, кримські татари.

**The problem of the annexation of Crimea by the Russian Federation in
Turkey's foreign policy (2014 – 2024)**

Andrii Hrubinko,

Doctor of Historical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Theory of Law and Constitutionalism,
Western Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0002-4856-5831>

***Abstract.** The Crimean Peninsula has historically played a particularly important role in geopolitical, military, trade, economic, and ethnocultural processes in the Black Sea region. The **purpose** of this article is to examine the peculiarities of Turkey's position on Russia's annexation of Crimea in the context of its foreign policy in the Black Sea region during 2014–2024.*

*Research **methodology** was based on the principles of historicism, systematicity and objectivity, general scientific methods of logic and comparative analysis, and special historical methods (historiographical analysis, historical-systemic, chronological, retrospective analysis, comparative-historical), the use of which made it possible to comprehensively study the place of Russia's annexation of Crimea in Turkey's recent foreign policy.*

***The scientific novelty** of the work lies in researching the impact of Russia's annexation of Crimea on Turkey's foreign policy in the Black Sea region, considering the characteristics of its two stages – before and after Russia's full-scale invasion of Ukraine in February 2022.*

***Results.** The factor of Turkish-Russian relations and its impact on Ukrainian-Turkish ties during the specified period has been taken into account. It is emphasised that, despite the discursive emphasis on the importance of Crimea in*

terms of security, culture and religion, economic interdependence with Russia dominated other issues in Turkish foreign policy.

Conclusions. *Russia's dominance in the Black Sea region poses serious threats to Turkey's security. However, Turkey's generally passive stance on Crimea, primarily due to its energy dependence on Russia, has called into question the effectiveness of the strategy that Turkey has pursued in the Black Sea region to date. In shaping its foreign policy, Turkey has prioritised economic issues over cultural and national identity issues, such as culture and religion. It is noted that Turkey's policy of balancing its relations with Ukraine and Russia in the context of the full-scale Russian-Ukrainian war that began in February 2022 was a logical continuation of its foreign policy in the previous period (2014–2021), primarily with regard to the issue of the annexation of Crimea. It remains consistently ambivalent and works to strengthen the country's position in the peace negotiation process and the post-war security system in the region.*

Keywords: *Turkey, foreign affairs, foreign policy, Ukrainian-Turkish relations, Turkish-Russian relations, Crimea, annexation, Russia, Black Sea region, energy security, Crimean Tatars.*

Постановка проблеми. Історично, з часів Османської імперії, Чорне море займало важливе місце у зовнішній політиці Туреччини. Крим відігравав провідну роль у цьому регіоні завдяки своєму геостратегічному становищу. Півострів був важливим центром спільноти кримських татар, який мав зв'язки з Османською та Російською імперіями. Як відомо, за рішенням радянського керівництва у 1954 р. Крим адміністративно повернули до складу України (Української РСР). Після здобуття незалежності України і встановлення українсько-турецьких дипломатичних взаємин Крим та проблеми його розвитку стали невід'ємною частиною співробітництва між країнами. Водночас розпад СРСР призвів до посилення

претензій Росії на володіння Кримом як стратегічною територією. Весною 1992 р. віце-президент Росії Олександр Руцкой заявив, що Крим є російським, а Державна дума прийняла резолюцію, в якій рішення 1954 р. щодо Криму було визнане таким, що втратило юридичну чинність [1, с. 372]. У червні 1993 р. Державна дума прийняла резолюцію, в якій Севастополь визнавався російською територією. Відповідно Росія завжди намагалася підтримувати проросійські рухи на півострові і контролювати його військово-політично, про що свідчить збереження бази Російського Чорноморського флоту в Криму відповідно до російсько-українського договору 1997 р. У квітні 2008 р. на засіданні Ради НАТО-Росія Володимир Путін публічно на міжнародному рівні згадав про можливість приєднання Східної України та Криму до Російської Федерації. Водночас вже у серпні 2009 р. в Криму спалахнули антиукраїнські демонстрації із закликами до Росії вчинити так само, як вона вчинила в Південній Осетії та Абхазії під час війни з Грузією у серпні 2008 р. [2, с. 98].

Політична ситуація в Україні і реальна загроза російським інтересам через переорієнтацію політичного курсу офіційного Києва на Захід спонукали владу Росії здійснити безпосередню військову інтервенцію для здійснення анексії Криму, поєднану з гібридною агресією. Анексія Криму в лютому-березні 2014 р. означала фактичний початок кінця однополярного світу та статус-кво в Європі після «холодної війни». Росія розпочала шлях захоплення українських земель як прямий військовий чинник поступової руйнації української державності. Домінування геостратегічного фактора в захопленні Криму як потужної військової бази для контролю за Північним Причорномор'ям та нівеляції євроатлантичних прагнень України визначило виключний інтерес до півострова новітньої російської імперії та не могло не викликати реакції в Туреччині, яка, окрім політичного чинника, вагомої ролі

в Чорноморському регіоні, відчуває етнокультурний зв'язок з півостровом через спільноту кримських татар.

З огляду на вказані обставини, виникає необхідність дослідити особливості формування та реалізації зовнішньої політики Туреччини в контексті проблеми анексії Криму упродовж 2014 – 2024 рр., тобто періодів гібридної фази війни та повномасштабного вторгнення Росії на територію України. Дослідження цієї проблеми дозволить доповнити теоретичний матеріал з вивчення досвіду зовнішньої політики Турецької Республіки в Чорноморському регіоні та може стати у нагоді в практиці дипломатичної роботи для розробки практичних рекомендацій щодо розвитку українсько-турецьких відносин.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема анексії та відповідно деокупації Криму у зовнішній політиці Туреччини залишається недостатньо дослідженою в сучасній історіографії. Ідеться насамперед про необхідність окремого комплексного дослідження історичного досвіду формування та реалізації стратегії зовнішньої політики Туреччини у Чорноморському регіоні в контексті наростання військово-політичної агресії Росії в регіоні та необхідності адекватного реагування на відповідні виклики безпеці. Серед українських вчених окрему увагу тематиці приділили насамперед О. Машевський та М. Пригонюк, які одними з перших в українській історіографії спробували дослідити проблематику деокупації Криму в контексті турецько-українських взаємин [2]. Автори обґрунтовують думку про те, що Туреччина зацікавлена у поверненні Криму до складу України, для чого здійснює дипломатичну підтримку та адвокатуює інтереси кримських татар в Росії, але не приєдналася до міжнародних антиросійських санкцій. Праця О. Мощенка пропонує результати аналізу відносин між державами в контексті міжнародних реалій у широкому Чорноморсько-близькосхідному субрегіоні невдовзі після анексії Криму Росією у 2014 р. [4].

В. Насіківська приділила увагу дослідженню ролі анексії Криму в розвитку російсько-турецьких відносин [2]. Авторка наголошує, що захоплення Криму Росією стало вагомим викликом для Туреччини, керівництво якої не визнало окупацію півострова і висловлювало занепокоєння щодо порушення прав кримських татар, але все ж не пішло на відкриту конфронтацію з Москвою та підтримувало «прагматичний діалог». Відзначимо комплексне дослідження С. Віднянського і М. Мартинова, в якому автори подали огляд політики Туреччини щодо України у період від 2022 р. в контексті широкої міжнародної реакції на повномасштабне вторгнення Росії на територію України [5]. Наголошено на важливості партнерських відносин України з Турецькою Республікою, яка історично зацікавлена у збереженні регіонального впливу.

Серед когорти праць зарубіжних авторів з проблем анексії Криму та політики Туреччини в регіоні насамперед виділимо дослідження турецьких авторів С. Актюрка [6], Б. Балчі [7], Ф. Ерекера та Ю. Озера [1], Ф. Келкітлі [8], М. Кутлая М та З. Оніша [9], С. Тюркдогана [10], в яких піднято широкий спектр проблем «Кримської кризи» в контексті відносин Туреччини з ЄС, НАТО, Росією та Україною. Серед західних вчених відзначимо публікації А. Беблера [11], Х. Гарднера [12], Х. Ейсенстата [13], Е. Чаусовські [14], в яких автори аналізують проблему анексії Криму в контексті російсько-української війни, ролі Туреччини в міжнародних відносинах, глобального протистояння Заходу і Сходу.

Для дослідження заявленої проблеми вагоме значення мають також аналітичні публікації. Зокрема, відзначимо аналітичний звіт співробітниці Інституту світової політики М. Воротнюк, що став результатом комплексного дослідження досвіду і поточному стану українсько-турецьких відносин на середину 2010-х років [15]. Окрему увагу авторка приділила питанню фактора кримських татар в розвитку міждержавних стосунків в умовах

анексії Криму. Турецький фахівець О. Амру запропонував публікацію про позицію керівництва Туреччини щодо можливості повернення Криму до України у міжнародно-правовому вимірі [16].

Огляд історіографії проблеми засвідчує, що головний акцент у своїх дослідженнях більшість дослідників (насамперед українських) зробили на проблематиці міждержавних стосунків. Водночас важливо окремо проаналізувати особливості політики турецького керівництва із зазначеного питання з огляду на різні фактори її формування та усталену зовнішньополітичну стратегію цієї держави. Продовження російсько-української війни, оновлення обставин реалізації зовнішньої політики Туреччини зумовлюють потребу в подальших системних дослідженнях вказаної проблематики.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на зростання кількості досліджень, присвячених тематиці зовнішньої політики Туреччини в Чорноморському регіоні, зокрема, щодо проблеми статусу Криму, динамізм розвитку сучасної системи міжнародних відносин зумовлює потребу в черговому переосмисленні історичних особливостей формування та реалізації, чинників трансформації системи зовнішньої політики та взаємодії держави з іншими суб'єктами системи міжнародних відносин. У випадку Туреччини і проблеми анексії Криму, ідеться насамперед про турецько-російські, турецько-українські відносини, а також особливості взаємодії урядів цієї країни з європейськими та євроатлантичними структурами. Постає необхідність поглибленого компаративного дослідження позиції Туреччини щодо анексії Криму як елемента загальної Чорноморської регіональної стратегії держави на двох етапах російсько-української війни, які розділяє дата повномасштабного вторгнення Росії в Україну – 24 лютого 2022 р. Вирішальним чинником формування цієї позиції було і залишається ставлення офіційної Анкари до

ролі Росії в регіональних процесах і готовність підлаштовувати свої дії під потреби взаємодії з країною-агресором на угоду поточним прагматичним національним інтересам.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – дослідити особливості формування і реалізації позиції Туреччини щодо анексії Криму Росією в контексті її зовнішньої політики в Чорноморському регіоні упродовж 2014 – 2024 рр. Відповідно до мети дослідження сформульовано такі завдання:

- 1) виявити значення проблеми анексії Криму в регіональній політиці урядів Туреччини;
- 2) проаналізувати вплив фактора Криму на динаміку російсько-турецьких відносин;
- 3) пізнати історичний досвід українсько-турецької взаємодії в контексті проблеми анексії Криму та її наслідків в умовах російсько-української війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Коли Крим у 2014 р. став частиною Російської Федерації в результаті анексії, очікувалося, що це стане проблемою у турецько-російських відносинах. Це очікування було відображенням того факту, що навіть сьогодні кримські татари сприймаються Туреччиною не тільки на основі історії, але й релігії та етнічної приналежності. В Туреччині їх зазвичай називають «кримські турки» [12, с. 498]. Таким чином, татарське населення, що проживає в Криму і Туреччині, створює важливу проблему для зовнішньої політики Туреччини. Туреччина висунула новий аспект турецької зовнішньої політики, який називається «аспектом спорідненості» [1, с. 372].

Туреччина намагається стати регіональною м'якою силою, щоб зміцнити свою зону впливу в регіоні. У цьому контексті Крим з його важливим геостратегічним положенням та підпорядкованістю Росії має потенціал змінити баланс сил у Чорному морі на шкоду регіональним інтересам

Туреччини. Однак доводиться констатувати, що керівництво Туреччини не відреагувало належним чином ні на факт анексії Криму Росією, ні на наступні події її політики в регіоні. Така позиція була чітким сигналом для висновків про турецько-російські відносини як «асиметричну взаємозалежність». Після збиття Туреччиною російського військового літака на сирійському кордоні 24 листопада 2015 р. вони все частіше почали нагадувати історичне суперництво, а не взаємозалежність [16]. Однак наступні події ще раз продемонстрували стійкість економічних інтересів та переважання енергетичної вигоди від співпраці над історичними геополітичними амбіціями.

На формулювання зовнішньої політики Туреччини щодо анексії Криму вплинули кілька факторів, таких як етнічні зв'язки з кримськими татарами, географічна близькість, статус кандидата щодо ЄС та її тісні відносини з Росією в різних сферах. 2 березня 2014 р. Міністерство закордонних справ Туреччини заявило про свою підтримку територіальної цілісності України і назвало Україну «сусідом та стратегічним партнером Туреччини» [10, с. 71]. Туреччина висловила серйозну стурбованість щодо загрози нестабільності для безпеки кримських татар, наголошуючи на спорідненості між турками та кримськими татарами [14]. Однак Анкара, на відміну від Брюсселя, делікатно уникала звинувачувати Росію, хоча факт анексії офіційно визнала. Також Туреччина не приєдналася до західних санкцій проти Росії за анексію Криму.

Як зазначалося, хоча Росія і Туреччина є двома акторами з подібними геополітичними інтересами, вони водночас є конкурентами у своїх регіонах. Однак геополітичні інтереси не є єдиними визначальними факторами відносин між країнами. На початку XXI ст. обидві держави вжили рішучих заходів для подолання труднощів шляхом «розмежування» своїх суперечок. Це стало можливим завдяки виходу на передній план економічного виміру міждержавних відносин [1, с. 376].

Основою для спільних інтересів є поліпшення економічних відносин у період після «холодної війни» та взаємозалежність, що є результатом цих відносин. Створення Організації Чорноморського економічного співробітництва з Росією і Туреччиною як засновниками стало важливим кроком для розвитку економічних відносин, які базувалися переважно на торгівлі, енергетиці і будівництві. Енергетична співпраця між двома країнами розпочалася ще до закінчення «холодної війни», з підписанням договору у 1986 р. З того часу Туреччина і Росія є партнерами в декількох проєктах, пов'язаних з енергетикою [2, с. 98]. Хоча Туреччина є важливим партнером Росії як маршрут транспортування енергоносіїв, можна сказати, що це партнерство є більш важливим для Туреччини через її енергетичну залежність. Росія завжди шукала альтернативні маршрути та різні проєкти. Туреччина імпортує понад 50% природного газу з Росії, що сприяє взаємозалежності між двома країнами [6, с. 3]. Разом із тенденцією до зростання в інших сферах торгівлі це робило Росію другим за величиною торговельним партнером Туреччини, тоді як Туреччина стала сьомим за величиною торговельним партнером Росії [1, с. 382].

Структурна асиметрія у відносинах обох держав зумовлює асиметрію також у зовнішній політиці, що обмежує переговорні можливості Туреччини. Кримська криза є одним із випадків, що ілюструють цю ситуацію, але не єдиним. Події, що відбулися з кінця 2015 р., довели, з одного боку, що альтернативи зовнішньої політики Туреччини у відносинах з Росією обмежуються врівноваженням агресивності Росії. З іншого боку, що рівень економічної взаємозалежності є важливим мотивом для розділення відносин для обох країн. Ідеться про факт збиття збройними силами Туреччини російського військового літака СУ-24 у небі на кордоні з Сирією у листопаді 2015 р. У Москві негайно запровадили економічні санкції проти Туреччини [8, с. 54]. Водночас керівництво РФ не застосовувало обмежень щодо

постачання газу, адже територію Туреччини там розцінюють як головний стратегічний актив у постачанні газу до Європи в обхід України. Ситуацію вирішили офіційними вибаченнями турецької сторони [7].

Від початку революційних подій в Україні наприкінці листопада 2013 р. до анексії Криму Росією в березні 2014 р. Анкара залишалася відносно пасивною. Коли питання про статус Криму вийшло на перший план, Анкара утрималася від відкритої критики Москви як агресора. Єдиною прямою офіційною реакцією була заява тодішнього прем'єр-міністра Реджепа Таїпа Ердогана, в якій він підкреслив, що Туреччина не залишить кримських татар наодинці [16]. 300 тис. корінних татар турецького походження підтримували антиурядові протести і виступали проти російського втручання. Прозахідна позиція кримських татар поставила їх на шлях конфлікту з етнічними російськими групами півострова [1, с. 379]. Міністр закордонних справ Туреччини Ахмет Давутоглу під час візиту до Києва у березні 2014 р. заявив про підтримку територіальної цілісності України і прагнення турецької сторони захищати права кримських татар. Анкара сприяла звільненню частини політичних в'язнів - представників кримськотатарського народу [3, с. 64].

Однак офіційна позиція Туреччини щодо дій Росії в регіоні, попри її риторику, залишалася поміркованою і навіть контраверсійною, порівняно з позицією інших регіональних гравців. У той час як сусіди України розділилися на дві чіткі групи за їхнім ставленням до Росії, Туреччина не стала однозначно і беззаперечно на бік України, як це зробили її традиційні проєвропейські та проатлантичні сусіди [15, с. 13]. Туреччина не визнала результати референдуму, проведеного в Криму 16 березня 2014 р. щодо приєднання до Російської Федерації, і неодноразово заявляла про свою прихильність принципу територіальної цілісності. Водночас турецький уряд відмовилася ввести санкції проти Росії, як це зробили ЄС і США [14]. Хоча

Туреччина також схвалила резолюцію Генеральної Асамблеї ООН 68/262 від 27 березня 2014 р., яка підтверджувала територіальну цілісність України, надалі своїми практичними діями вона у певному сенсі порушила цю резолюцію, використовуючи морські транспортні лінії до Криму, який уже перебував під російською окупацією. Крім того, турецька сторона з ентузіазмом сприйняла можливість збільшення експорту до Росії в результаті рішення Москви про введення ембарго на продукти харчування із західних країн [1, с. 380].

Туреччина неодноразово офіційно висловлювала свою зацікавленість у Криму і кримських татарах, що можна побачити у більшості заяв лідерів Туреччини. На думку О. Машевського і М. Пригонюка, «кримськотатарський фактор є зв'язковою ланкою між Україною та Туреччиною в період президентства Р. Т. Ердогана з 2014 р. до сьогодні» [3, с. 75]. У лютому 2014 р. під час візиту до України тодішній міністр закордонних справ Ахмет Давутоглу заявив, що Туреччина активізувала свою політику захисту прав кримських татар. За словами міністра, Туреччина «мобілізувалася, щоб захистити права наших родичів у Криму, роблячи все необхідне» [7]. У березні 2015 р. на прес-конференції з колишнім головою Національних зборів кримськотатарського народу Мустафою Джемільєвим тодішній уже прем'єр-міністр Ахмет Давутоглу заявив, що Туреччина солідарна з ЄС і НАТО щодо Криму. Заборона окупаційною владою в'їзду до Криму для лідерів кримськотатарського народу Мустафи Джемільєва і Рефата Чубарова, а також погрози розпустити Меджліс зустріли очікуване засудження від турецької влади. Водночас глава турецького уряду наголосив, що Туреччина залишає відкритими двері для дипломатичних відносин з Росією через своє геополітичне розташування [13]. На спільній прес-конференції в грудні 2014 р., що відбулася під час візиту Путіна до Стамбула, Реджеп Ердоган заявив, що вважає позитивним підхід Росії до кримських татар і що йому було

надано запевнення, що кримським татарам будуть надані певні права [12, с. 497]. Під час того ж візиту, оголосивши про рішення Росії знизити ціни на природний газ для Туреччини на 6% і про наміри розвивати альтернативний енергетичний трубопровід через територію Туреччини, Путін висунув нову програму турецько-російських відносин, яка відвернула увагу від кримських татар [4, С. 348]. Туреччина фактично обмежила свої вимоги до Москви гарантіями захисту прав татар у анексованому Криму, адже не мала змоги вплинути на ситуацію. Підписавши великі енергетичні угоди з Росією, Туреччина зробила себе більш залежною від Росії, одночасно звільнивши Росію від західних санкцій [6, с. 4].

Туреччина при кожній нагоді заявляла про свою рішучу підтримку кримських татар і водночас намагалася підтримувати відносини з Росією на прийнятному рівні. Керівництво країни намагалася подавати конфлікт в Україні як протистояння між Росією і Заходом, прагнучи утримати Туреччину поза перехресним вогнем. У лютому 2014 р. тодішній представник головного переговорника ЄС Мевлют Чавушоглу звинуватив Європу в розпалюванні війни в Україні та організації провокацій проти Росії [17]. На той час уже колишній міністр закордонних справ Туреччини Ахмет Давутоглу заявив, що «Крим – це, перш за все, проблема України, а потім і всього світу» [10, с. 71].

Деякі кримськотатарські активісти відчували себе покинутими турецькою владою, яка, на їх думку, пожертвувала інтересами кримських татар заради підтримки добрих відносин з Росією. Намір розширити економічну співпрацю з Росією, оголошений турецькою владою, викликав обурення громадськості [13].

Варто врахувати, що в Туреччині також діє проросійська кримськотатарська асоціація. Зокрема, її голова публічно критикує українську владу за «блокаду Криму». Крім того, в Криму були створені

маріонеткові кримськотатарські організації, які слугують рупором російської пропаганди. Вони одночасно з Конгресом кримських татар в Анкарі організували так звану Національну асамблею кримських татар у Криму, щоб висловити свій протест проти «деструктивної діяльності групи кримськотатарських політиків, які знайшли притулок у Києві та підтримують конфронтацію» [2, с. 98].

Водночас на офіційному рівні через кризу у відносинах з Росією (згаданий інцидент з літаком у 2015 р.) Туреччина включила до діалогу з Україною теми, які донедавна вважалися надто чутливими, такі як енергетична та військово-технічна співпраця. Активізувався українсько-турецький політичний діалог з важливих питань безпеки та економіки. Було відновлено переговори щодо угоди про вільну торгівлю. Як зазначали дипломати, Україна отримала певне «вікно можливостей», яке могло підняти українсько-турецькі відносини на новий рівень [4, с. 98]. Перш за все ішлося про розробку стратегічного бачення пріоритетів співпраці замість реактивного підходу до двосторонніх відносин, характерного для зовнішньої політики України. Погіршення відносин Туреччини з більшістю країн Близького Сходу та її протистояння з Росією змусили Анкару відновити зв'язки із своїми сусідами та західними країнами. Зближення з Україною стало одним із компонентів повернення Анкари до проєвропейського курсу [10, с. 47].

У 2016 р. засновано Стратегічну раду високого рівня між Україною та Турецькою Республікою. Туреччина підтримала механізм деокупації Криму через двосторонні консультації і формат «Женева плюс», а також надала макрофінансову допомогу Україні. Варто врахувати, що в Чорноморському регіоні Туреччина традиційно зосереджується на трьох ключових напрямках зовнішньої політики: Росія, ЄС і Південний Кавказ. Українській дипломатії довелося узгоджувати свої інтереси з міжнародними інтересами Туреччини.

Безпека Чорноморського регіону важлива для турецької зовнішньої політики. Однак Анкара більше зацікавлена у стабільності та збереженні статус-кво своїх сусідів і партнерів, ніж, наприклад, у їх демократичному реформуванні. Щоб уникнути політизації співпраці, Туреччина зосередилася переважно на гуманітарному компоненті, ставши одним із найбільших надавачів гуманітарної допомоги Україні. Туреччина цілком прогнозовано активно відгукнулася на ініціативу офіційного Києва щодо запровадження міжнародного форуму «Кримська платформа». Міністр закордонних справ Туреччини Мевлют Чавушоглу взяв участь у першому саміті цього форуму у Києві 23 серпня 2021 р.

Після повномасштабного нападу Росії на Україну, що розпочався 24 лютого 2022 р., Туреччина вкотре підтримала незалежність і територіальну цілісність України, включно з Кримом. Туреччина підтримала ряд резолюцій Генеральної асамблеї ООН, що засудили російські псевдо-референдуми на окупованих територіях України і не визнали спроб анексії Донецької, Луганської, Запорізької і Херсонської областей. Туреччина перекрила чорноморські протоки Босфор і Дарданелли для російських військових кораблів. Уряд країни визнає можливість України вступити до НАТО і завершення війни на справедливих умовах [1, с. 383]. Туреччина сприяла вирішенню зернової кризи щодо морського постачання зерна з Одеси влітку 2022 р..

Президент Туреччини Реджеп Таїп Ердоган у відеозверненні до четвертого саміту лідерів «Кримської платформи» 11 вересня 2024 р. заявив, що Крим має повернутися до складу України відповідно до вимог міжнародного права. Він зазначив, що «анексія Криму поглибила страждання кримських татар, які пережили депортацію 80 років тому» [6, с. 4]. Наголосивши, що гарантування безпеки і добробуту кримських татар є одним з пріоритетів зовнішньої політики Туреччини, Ердоган висловив задоволення

правовими нормами, вперше запровадженими українським урядом для зміцнення їх прав [11, с. 42].

Водночас, попри позитивну для України позицію Турецької Республіки щодо підтримки у війні, її керівництво після початку повномасштабної російсько-української війни принципово не змінило своєї двоїстої позиції щодо підтримки жертви агресії (України) і нарощування співпраці з агресором (Росією). Злочини російської влади не лише не сприяли більш жорсткій позиції Анкари, але й не сприяли подальшій відмові від запровадження антиросійських санкцій, торгівлі російськими енергоносіями і навіть надання прихисту російському бізнесу. Туреччина прагне уникати конфлікту з домінуванням в Чорному морі росіян, водночас традиційно розглядаючи Росію як свого головного конкурента в регіоні. Тому бізнес з Росією не заважає керівництву Туреччини надавати Україні бойові дрони (Bayraktar TB2), розробляти проекти спільного військового виробництва, виділяти гуманітарну допомогу. Туреччина розглядає посилення позицій України в Чорному морі як чинник розвитку двостороннього партнерства і посилення свого впливу в регіоні. Така прагматична позиція керівництва Туреччини може викликати негативну реакцію, але дає можливість позиціонувати країну як один з майданчиків для посередництва у мирових переговорах.

Висновки. Різке посилення політичного та військового контролю Росії в Чорноморському регіоні мало негативні наслідки для міжнародних інтересів Туреччини як важливого гравця в регіональній політиці. Домінування Росії в Чорноморському регіоні потенційно створює серйозні загрози безпеці Туреччини. Однак відзначаємо її політичну пасивність щодо наростання російської агресії, зокрема у Криму. Анексія півострова Росією у 2014 р. поставила під сумнів ефективність регіональної стратегії Туреччини. Очевидно, що Туреччина не здатна протистояти російській військовій агресії,

покладаючись лише на власні ресурси. Однак вона також не проводила політику, яка б підтримувала рішення НАТО протистояти російським планам у Чорноморському регіоні.

Очікування щодо реакції Туреччини ґрунтувалися на тому, що ця держава має історичні стосунки з Кримом - релігійні й етнічні зв'язки з кримськими татарами. Однак Туреччина не продемонструвала очікуваної рішучої реакції на анексію Криму, за винятком дискурсивної підтримки захисту прав кримських татар, і багато в чому зайняла позицію, близьку до позиції Росії. Це можна пояснити лише хорошим станом турецько-російських відносин і рішучістю Туреччини захищати їх. Економічні зв'язки між двома країнами дійшли до точки взаємозалежності, в якій Туреччина є більш залежною стороною. Туреччина при формуванні зовнішньої політики висунула на перший план економічні питання за рахунок питань ідентичності, культури і релігії. Політика, яку проводила Туреччина в ході анексії Криму Росією була прагматичною і визначалася переважно пріоритетом економічних і торговельних відносин над військово-політичними. Турецькі чиновники неодноразово заявляли, що жодні зовнішні сили не можуть використати кримське питання для погіршення відносин з Росією. Туреччина стала зручним прикладом для російської влади, щоб показати, що є держави-члени НАТО, які не поділяють позиції США, фактично легітимізуючи імперську російську політику.

Політика Туреччини щодо балансування між зв'язками з Україною та Росією в умовах повномасштабної російсько-української війни стала логічним продовженням зовнішньої політики періоду 2014 – 2021 рр., насамперед щодо проблеми анексії Криму. Вона водночас залишається послідовно двоїстою та працює на посилення позицій країни у переговорному процесі про досягнення миру і повоєнне влаштування системи безпеки в Чорноморському регіоні, а також відбудові України.

Список використаних джерел

1. Ereker F., Ozer U. Crimea in Turkish-Russian Relations: Identity, Discourse, or Interdependence? *Athens Journal of Social Sciences*. 2018. Volume 5. Issue 4. P. 371-388. DOI: doi=10.30958/ajss.5-4-2
2. Nasikivska V. M. The role of the annexation of Crimea by the Russian Federation in the Turkish-Russian relations. *Соціально-політичні студії. Науковий альманах. Праці молодих науковців*. 2021. Вип. 5. С. 96-100. URL: <https://dspace.onu.edu.ua/items/f8233c51-450b-406a-8657-d27454b943bb> (дата звернення: 21.11.2025)
3. Машевський О., Пригонюк М. Проблема деокупації Криму у турецько-українських взаєминах під час збройної агресії Російської Федерації проти України (2014–2023 рр.). *Європейські історичні студії*. 2023. № 26. С. 64-83. DOI: <https://doi.org/10.17721/2524-048X.2023.26.5>
4. Мощенко О.М. Туреччина-Україна: сучасний стан та перспективи співробітництва в Чорноморсько-близькосхідному регіоні. *Гілея: науковий вісник*. 2016. Вип. 105. С. 346–352. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2016_105_93 (дата звернення: 21.11.2025).
5. Віднянський С. В., Мартинов А. Ю. Допомога світової спільноти у відновленні України під час і після російсько-української війни. Аналітична доповідь / За ред. В.А. Смолія. Київ: НАН України. Ін-т історії України, 2025. 100 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0018956> (дата звернення: 27.12.2025).
6. Aktürk Ş. The Crisis in Russian-Turkish Relations. *Russian Analytical Digest*. 2016. No 179 (February). P. 2-5. URL: <https://cdn.americanprogress.org/wp->

content/uploads/2016/05/06105046/TurkishEssay-Ozel.pdf (дата звернення: 23.11.2025).

7. Balci B. The Russian Intervention in Crimea: Erdogan's Dilemma. 21 Oct. 2021. *HAL Open Science*. URL: <https://sciencespo.hal.science/hal-03392664v1> (дата звернення: 03.11.2025).

8. Kelkitli F. A. Turkish–Russian relations: Competition and Cooperation in Eurasia. New York, NY: Routledge, 2017. 146 p. URL: <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9781315437934/turkish-russian-relations-fatma-kelkitli> (дата звернення: 29.11.2025).

9. Kutlay M., Öniş Z. «Turkish Foreign Policy in a Post-western Order: Strategic Autonomy or New Forms of Dependence?». *International Affairs*. 2021. Vol. 97. No 4. P. 1085-1104. DOI: 10.1093/ia/iiab094

10. Türkdoğan S. Walking a Tightrope: Turkey between the EU and Russia in the Crimea Crisis. *Uluslararası İlişkiler. International Relations*. 2023. Vol. 20. No.79. Special Issue: Russia and Turkey in a Changing Global Order. P. 67-86. DOI: 10.33458/uidergisi.1325770

11. Bebler A. Crimea and the Russian-Ukrainian Conflict. *Romanian Journal of European Affairs*. 2015. 15(1). P. 35-54. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2576142 (дата звернення: 05.11.2025)

12. Gardner H. The Russian Annexation of Crimea: Regional and Global Ramifications. *European Politics and Society*. 2016. Vol. 17. No 4. P. 490-505. DOI: 10.1080/23745118.2016.1154190

13. Eissenstat H. «Neither East nor West: Turkey's Calculations in the Ukraine Crisis». *Middle East Institute*. 2022. 25 February. URL: <https://www.mei.edu/publications/neither-east-nor-west-turkeys-calculations-ukraine-crisis> (дата звернення: 29.11.2025).

14. Chausovsky E. «Turkey Is the Biggest Swing Player in the Russia-Ukraine War». *Foreign Policy*. 2022. 11 August. URL: <https://foreignpolicy.com/2022/08/11/turkey-russia-ukraine-war-swing-player/> (дата звернення: 02.11.2025).
15. Vorotnyuk M. Foreign Policy Audit: Ukraine-Turkey. Discussion Paper. Kyiv: Institute of World Policy, 2016. 32 p. URL: https://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2017/10/Aud_Ukr_Turk_01_32_eng.pdf (дата звернення: 02.11.2025).
16. Amru O. Turkish President Erdogan said that the return of Crimea to Ukraine is a requirement of international law. September 11, 2024. *Бабель*. URL: <https://babel.ua/en/news/110755-turkish-president-erdogan-said-that-the-return-of-crimea-to-ukraine-is-a-requirement-of-international-law> (дата звернення: 04.11.2025).
17. Туреччина ніколи не визнає анексію Криму, - Чавушоглу. *Укрінформ*, 2019. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-crimea/2632186-tureccina-nikoli-ne-viznay-aneksiu-krimu-cavusoglu.html> (дата звернення: 10.11.2025).